

Cuvânt către cititor

Situat alături de unii dintre cei mai renumiți specialiști străini – de talia lui Keith Hitchins sau Cesare Alzati – care s-au aplecat asupra trecutului spiritual și bisericesc al românilor, părintele și profesorul Ernst Christoph Suttner a contribuit și contribuie în continuare, cu stăruință și acribie, la cunoașterea "celuilalt", a aproapelui. În concepția Domniei Sale, cunoașterea este o condiție fundamentală a înțelegerii dintre oameni, iar înțelegerea ajunge să fie cheia sincerei ecumenicități. Din acest punct de vedere, E. Ch. Suttner devine promotorul unui nou umanism creștin, axat pe relevarea specificului credințelor și bisericilor popoarelor creștine orientale, în dialogul lor permanent cu lumea occidentală.

Ernst Christoph Suttner s-a născut în 1933, la Regensburg, în Germania (Bavaria), unde și-a făcut și o parte dintre studii, continuate apoi la Roma (1954-1960), Würzburg și București. Studiile erudite i-au permis o largire remarcabilă de orizonturi ale cunoașterii, precum și dobândirea unei devoțiuni bazate pe înțelegerea și respectul tuturor credințelor. Sfințit preot la Roma, la *Collegium*

Russicum, în 1960, E. Ch. Suttner și-a început o carieră strălucită de păstor de suflete și de savant în același timp. Ca preot în cadrul diocezei din Regensburg și lector, apoi conferențiar la Institutul pentru Teologie și Istorie a Răsăritului Creștin al Universității din Würzburg (1962-1975), tânărul teolog și-a vădit din plin calitățile spirituale și științifice, devenind un căutător al surselor legate de specificul bisericilor orientale. În 1975 a fost numit titularul Catedrei de Patrologie, Istoria și Doctrina Bisericilor Răsăritene de la Facultatea de Teologie Catolică a Universității din Viena, unde a rămas până la pensionare, în 2002.

În acești ultimi ani de carieră didactică oficială, la Viena, dar și în România, l-am cunoscut personal pe profesorul Suttner, bucurându-mă de generozitatea umană a Domniei Sale, împărtășindu-mă din profundele cunoștințe, mereu pe cale de îmbogățire, admirând claritatea și preciziunea expunerilor la care am asistat.

Ca urmare a rezultatelor din cercetare și a experienței de cunoaștere, părintele profesor Ernst Christoph Suttner a devenit, din 1979, membru al Comisiei mixte internaționale pentru dialogul oficial teologic dintre bisericile ortodoxe și catolice, în cadrul căreia a desfășurat o laborioasă activitate de apropiere între "cei doi plămâni ai Europei" (după expresia papei Ioan Paul al II-lea). În anul 2000, profesorul Suttner a fost inițiatorul și a devenit coordonatorul programului de analiză a unirii de la Brest (1595-1596) și a celei din 1697-1701, a românilor transilvăneni cu Roma, program susținut de Fundația *Pro Oriente* din Viena.

A beneficiat de recunoașteri din partea unora dintre cele mai înalte foruri științifice, precum Academia Austriacă de Științe sau *Academia Scientiarum et Artium Europea*, al căror membru a fost ales în 1989 și, respectiv, 1991.

Misiunea pastorală și-a continuat-o mereu, pe aceleași coordonate ale dialogului și interferențelor, fiind, la un moment dat, preotul comunității catolice de limbă germană de la Moscova, oraș în care, alături de Sankt Petersburg, a și predat, după căderea comunismului, în cadrul învățământului teologic restaurat, deopotrivă catolic și ortodox. De altminteri, după destrămarea "cortinei de fier", profesorul și teologul de la Viena nu a rămas doar un spectator al schimbărilor istorice din fostele țări comuniste, fiind prezent în persoană la marile transformări din sânul acestor biserici, deopotrivă la Belgrad sau Sofia, la Skopie sau Kiev, la Moscova, Cluj-Napoca sau București. A participat cu expertiza sa la evoluțiile din sânul bisericilor ortodoxă, greco-catolică și romano-catolică din România, susținând cursuri, seminarii și conferințe la universitățile din Cluj-Napoca, Oradea, Alba-Iulia, Arad, a primit înaltele titluri de *Doctor honoris causa* al Universității "Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca și al Universității "1 Decembrie 1918" din Alba-Iulia, precum și pe acela de *Senator onorific* al Universității din Arad. După 1989, profesorul Suttner a fost prezent la cele mai prestigioase reuniuni științifice internaționale din România și din țările vecine, dedicate istoriei bisericești și raporturilor interconfesionale, prezentând contribuții de mare valoare științifică și teologică.

Marele teolog, profesor și cercetător a meditat de-a lungul carierei și vieții sale – cu știință și conștiință, cu credință și sete de adevăr – la evoluțiile bisericii din cei peste două mii de ani de istorie, încercând să explice nașterea și derularea specificului confesiunilor creștine "latină" și "greacă" (sau romană și bizantină ori occidentală și răsăriteană sau, cum s-a încetățenit mai târziu, după Conciliul de la Trento, catolică și ortodoxă), deopotrivă în dialogul și monologul lor, în armonie și dispută. A studiat

cu tenacitate, revenind mereu și mereu, cu noi surse și interpretări, geneza și evoluția schismelor din cadrul creștinismului, cu deosebire a Marii Schisme dintre Orient și Occident, marcată formal prin actele de la 1054. A înțeles, cel mai adesea, să aibă în atenție pluralul, chiar și când a utilizat singularul termenului de "schismă", deoarece sensurile noțiunilor se află mereu în schimbare. Cercetând variatele schisme, autorul le-a relevat pentru cititori conținuturile diferite, nuanțate, uneori chiar opuse. Teolog și istoric de formație, știind să apeleze, ori de câte ori este nevoie, la instrumentarul de specialitate, a recurs la analize istorice relevante, privind înțelesul și manifestările "schismei" în Noul Testament, apoi în epoca celor șapte sinoade sau concilii ecumenice originare (din primul mileniu creștin), în perioada cuprinsă între refacerea imperiului din Occident sub Carol cel Mare (din jurul anilor 800) și nașterea Imperiului Romano-German (962), la Cruciada a IV-a (1204), la conciliile Lateran IV (1215) și Lyon II (1274), din vremea domniei lui Filip al IV-lea cel Frumos (din jurul anilor 1300) până la conciliul de la Konstanz sau Constanța (1414-1418), în episodul husit (1409-1434), în vremea Reformei protestante etc., ajungând până la contemporaneitate (chestiunea schismei eșuate a tradiționaliștilor de după cel de-al doilea conciliu de la Vatican, din anii '60 ai secolului trecut). Toate aceste fundamentate opinii, generale și particulare, legate de dese "frângeri" din sânul bisericii (bisericilor) creștine, au fost reliefate în zeci de studii și articole publicate de-a lungul deceniilor, dar și în cărți. Una dintre acestea, ilustrativă pentru întreaga concepție a profesorului, este *Schismen, die von der Kirche trennen, und Schismen, die von ihr nicht trennen*, apărută sub egida Institutului de

Studii Ecumenice al Universității din Fribourg (Elveția), în 2003.

Alternativa schismelor au fost uniri, și ele cu o istorie bimilenară și cu o varietate de forme, de la uniri care efectiv au unit până la unele care, în fapt, mai mult au despărțit. Și pe acest tărâm, cercetătorul și teologul a adus contribuții marcante, dovedind că dialogul și unitatea Bisericii au fost preocupări constante ale celor mai conștienți și responsabili creștini. S-a aplecat asupra dialogului dintre biserici, început încă din secolul al IV-lea, după întemeierea Noii Rome, pe locul vechii colonii grecești din Bizanț și a continuat, spulberând adesea clișee, destrămând mituri, ajutând afirmații prea tranșante, corectând erori. Din cercetările profesorului Suttner reiese că schismele nu au fost mereu atât de radicale pe cât s-a crezut ori s-a interpretat și că întotdeauna a fost loc pentru apropiere și dialog. Sunt analizate mesajele unirilor de la Lyon (secolul al XIII-lea), de la Buda (secolul al XIV-lea), cu accent apoi pe unirea florentină (1439), pe uniri rutenilor și bielorușilor (de la Brest și Ujgorod, din secolele al XVI-lea și al XVII-lea), pe unirea românilor (din jurul anilor 1700), pe alte uniri răsăritene și levantine etc., revenindu-se întotdeauna la mesajele lor, la strădania de dialog creștin întru ecumenism și dragoste de oameni.

În acest vechi dialog dintre Apus și Răsărit, traversat deopotrivă de schisme și uniri, de *corsi* și *ricorsi* pe calea viețuirii și conviețuirii, profesorul Suttner a avut în atenție – nici nu se putea altminteri – și exemplul românesc. I-a privit mereu pe români nu ca pe un popor de graniță, în sens de linie despărțitoare, ci ca pe unul de frontieră, în sens de spațiu de interferență dintre Apus și Răsărit. În acest spațiu, românii văzuți de autorul nostru sunt nu atât martori ai schismelor, cât actori ai unirilor, nu atât promotori ai

despărțirilor și ai frângerilor, cât promotori ai dialogului, deopotrivă prin geografie și istorie, prin formație și vocație. Nu este vorba aici despre o viziune idealizată asupra trecutului spiritual românesc, ci de una realistă, cu lumini și umbre, așa cum este viața însăși.

De data aceasta, după alte generoase oferte (vezi, de exemplu, cartea *Relația alternantă dintre Bisericile Răsăritului și Apusului de-a lungul istoriei bisericești*, scrisă de Ernst Christoph Suttner, prefatăată de IPS Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, tradusă de diacon prof. Mihai Săsăujan și apărută la Iași, în 1998), publicul românesc primește în dar o lucrare intitulată *Teologie și biserică la români de la încreștinare până în secolul al XX-lea*, un fel de istorie românească, trecută prin prisma credinței și a valorilor sale, integrată istoriei generale europene. Cel dintâi capitol – *Între Răsărit și Apus* – este decisiv pentru descifrarea pomenitei concepții despre rolul și soarta românilor, reflectate în lucrările acestui autor. Destinul românilor, plasați în regiunea de confluență a Răsăritului cu Apusul, îi apare profesorului Suttner inteligibil în derularea sa numai prin prisma cunoașterii, explicării și înțelegerii istoriei lor bisericești. Iar aceasta îi prezintă aproape de la sine – spune autorul – ca depozitari deopotrivă ai tradiției lor primare de creștinătate a romanității orientale și ai celei secundare de biserică organizată după modelul bizantino-slav. Prin urmare, credința creștină a românilor, născută la strămoșii lor dacoromani, într-o epocă în care nu exista încă decizia de a fonda Constantinopolul, este una latină, trăită în limba latină, în legătură cu Roma. Treptat însă, autorul relevă cum peste catehismul simplu, peste temele generale evidențiate de teologie și peste cele ale îndelungatelor controversate creștine din antichitatea târzie (toate latinești), se așează noile straturi venite dinspre Noua Romă, cu tradiția bizantină, mediată de

liturghia și de limba slavonă. Astfel, autorul explică, inclusiv pe înțelesul publicului occidental, de ce românii, popor romanic, moștenitorii de astăzi ai romanității orientale au ajuns să fie singurii neolatini de credință ortodoxă, cu biserică (biserici) de rit bizantin.

În acest context, cel de-al doilea capitol (dedicat locului strămoșilor românilor în cultura religioasă slavo-bizantină) trece în revistă istoria medievală românească, de la finele antichității, adică din epoca migrațiilor (ale primelor contacte ale daco-romanilor cu slavii), până în secolul al XVI-lea. În afara conținutului informativ, erudit și simplu în același timp, mesajul acestui capitol este foarte important pentru corectarea unui clișeu, prezent încă în unele medii științifice occidentale sau chiar sud-est europene. Este vorba despre ideea latinizării limbii, bisericii și culturii românești abia în secolul al XVIII-lea, odată cu marele curent iluminist și, mai cu seamă, cu eforturile savanților Școlii Ardelene. Or, E. Ch. Suttner arată cu solide argumente că – dincolo de evidenta reorientare spre Occident a românilor în Secolul Luminilor – limba, biserica și cultura acestor moștenitori ai Romei au păstrat mereu substratul lor latin și neolatin, în paralel cu noua componentă venită în Evul Mediu dinspre tradiția slavo-bizantină.

De fapt, orientarea spațiului locuit de români și de comunitățile conlocuitoare înspre Occident – scrie cu îndreptățire autorul – nu a încetat niciodată complet, deși a trecut uneori prin perioade critice. Astfel, în cel de-al treilea capitol se dezvoltă tocmai tema influențelor occidentale în secolele al XVI-lea și al XVIII-lea printre români, cu evocarea unor episoade legate de mesajul umanismului, de manifestarea Reformei în Transilvania, dar și în Moldova și chiar Țara Românească, sau a unor personalități de talia unui

Petru Movilă (din familia domnitoare a Moldovei, ajuns mitropolit de Kiev, în Polonia), a unui Varlaam și a unui Dosoftei (ambii mitropoliți la Iași și mari cărturari și teologi), Vasile Lupu și Matei Basarab (ambii principii luminați și ctitori, aflați în rivalitate).

În continuare, se dezvoltă tema reformei studiilor teologice, întreprinsă de patriarhul Dositei al Ierusalimului (capitolul al IV-lea), a primelor tipărituri ale Bibliei traduse în românește (capitolul al V-lea), spre a se aborda în ultimele capitole spinoasele evoluții ale bisericilor românești din secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și al XX-lea. Mai întâi ni se oferă o nouă lectură, din perspectiva teologului și a savantului pătruns de importanța dialogului dintre Apus și Răsărit, a contextului unirii românilor transilvăneni cu Biserica Romei (capitolul al VI-lea). Autorul se ferește de judecăți radicale și unilaterale – cum s-au făcut destule în trecut, în istoriografia confesională – și plasează unirea religioasă a românilor într-un context complex, din care nu lipsește nevoia acestei biserici românești din Transilvania de a se apăra prin unire de tendințele de anihilare a sa, venite dinspre putere, dinspre stări și, mai ales, dinspre calvinism. Se desprind astfel în realizarea unirii deopotrivă componente spirituale, social-politice și chiar economice, văzute însă diferit de către protagoniștii implicați, de la părinții iezuiți și autoritățile austriece până la stările și confesiunile protestante ale Transilvaniei. În acest cadru, profesorul Suttner, deși teolog, nu se ferește să opereze după metoda istorică și să releve împrejurările lumești (laice) legate acest act, rămas confesional și bisericesc în esența lui. În capitolele următoare – dedicate fiecare câte unui secol – se derulează înaintea cititorului evoluția istoriei spirituale a românilor în secolul al XVIII-lea, apoi în secolul al XIX-lea și, în

fine, de la formarea României din 1918 până astăzi, după căderea regimului comunist. În aceste desfășurări, predomină (aparent) disputele, controversesele, violențele și chiar luptele efective, de la mișcarea inițiată de episcopul Ioan Inochentie Micu-Klein și reacția ortodoxă stârnită de Visarion Serai și Sofronie din Cioara până la confruntările din 1848-1849, de sub dualismul austro-ungar și la cele mai dureroase, de sub comunism.

Ernst Christoph Suttner nu judecă și nu condamnă, ci analizează, explică și înțelege. Din toate se vede însă o tristețe a teologului și preotului atunci când se prezintă faptele violente, neînțelegerile, lipsa de comunicare, alternând cu bucuria și seninătatea aceluiași teolog și preot, iluminat de acceptarea dialogului, de frumusețea păcii, de binefacerile concordiei. Altminteri, savantul este mereu egal cu sine, corect, constatativ și obiectiv, atât cât este omeneste posibil. Cluj / Central University Library Cluj

Trebuie să remarcăm documentarea deosebită a autorului în vederea elaborării acestei lucrări, bazată pe titlurile fundamentale din istoriografia europeană, dar și pe cele românești. Părintele și profesorul Suttner este nu numai un cunoscător al bisericilor românești și al trecutului românilor în general, ci și un cititor și vorbitor al limbii române. Domnia Sa cunoaște în detaliu scrisul istoric românesc, mai ales pe acela legat de istoria bisericească. De asemenea, s-a afirmat încă din anii '70 ai secolului trecut – de pe când bisericile unite din unele țări comuniste erau în catacombe – un excelent cunoscător al întregii problematice legate de Biserica Română Unită (Greco-Catolică), obligată și ea să intre, în 1948, în ilegalitate. A continuat să înțeleagă și să prețuiască însă toate bisericile răsăritene, cu zestrea lor spirituală deosebită, cu riturile lor locale fascinante și cu trăirea intensă a credinței, biserici care au menținut coeziunea

și speranța poporului în momentele de deznădejde ale asupririi comuniste.

L-am reîntâlnit recent pe părintele și profesorul Ernst Christoph Suttner, "sub umbra falnicelor bolți" ale mănăstirii franciscane din centrul Vienei, situate nu departe de Universitate (fondată în 1365) și de Votivkirche (cu neogoticul său robust, copiat după modelele Evului Mediu). Era copleșit de cărți și de dorința de a duce mai departe planurile sale de studiu. Am revăzut un istoric și un teolog de marcă, într-un cadru istoric și bisericesc de mare profunzime, în care s-a format și o parte din elita românească, din secolul al XVIII-lea până astăzi. Am regăsit același om sobru și rezervat, înțelept și înțelegător, poate cu gândul la vremi de demult, dar pătruns mereu de valoarea supremă care este Dumnezeu și creația sa de căpătâi – Omul. Mesajul lui Ernst Christoph Suttner este important pentru istoria bisericească și teologică în general – fiindcă privilegiază ideea de bază a dialogului –, dar pentru români (și ei parte a concertului european) este fundamental, deoarece le face cunoscut destinul "așa cum a fost" (după faimoasa expresie a lui Leopold von Ranke), încadrându-l în șuvoiul istoriei universale.

Ioan-Aurel Pop